

VİDİN MUHAFAZISI VEZİR KARA MEHMET PAŞA'NIN HAYATI, MÜSADERE SÜRECİ VE SERVETİNİN ANALİZİ*

Anıl ÜZDEN**

Öz: Osmanlı Devleti 1699 Karlofça Antlaşması ile önce kaybettiği toprakları geri alma, 1718 Pasarofça Antlaşması sonrasında ise sınırlarını savunmaya yönelik politikalar izlemeye başlamıştır. Belgelerde, “dârü'l-cihâd ve'l-mücâhidin” olarak anılan ve XVIII. yüzyılda bir serhat şehrine dönüşen Vidin’de bu adımların örneklerini izlemek mümkündür. Vezir Kara Mehmet Paşa devletin çok çeşitli bölgelerinde görev yapmış, son olarak Vidin Kalesi’ne muhafız olarak tayin edilmiştir. Vezir Kara Mehmet Paşa’nın hayatı, vefatı ile mal varlığının müsadere süreci, ilişkiler ağı ve muhalefatının değerlendirilmesi, bu çalışmanın temel amacını teşkil etmektedir. Bir bürokratin görev yaptığı bölgelerde mekâna etkisi ile özel ve kamusal alandaki yaşam tarzı, tarihsel bağlamda incelenmiştir. Bu kapsamda üst düzey bir yönetici özelinde XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti’nin sosyal, ekonomik ve kültürel tarihine dair çıkarımlarda bulunulmuştur. Çalışmada, araştırma ve inceleme eserlerinin yanı sıra Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği fonundaki ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi’ndeki defter ve evraklar ile Vidin Şer’iyye sicillerinden yararlanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Vidin, Osmanlı Devleti, serhat, muhalefat, müsadere.

The Life of Vidin Guard Vizier Kara Mehmet Pasha, his Wealth and its Confiscation

Abstract: With the Treaty of Karlowitz in 1699, the Ottoman Empire firstly began to pursue a policy of recovering lost lands, and then of defending its borders after the Treaty of Passarowitz in 1718. Vidin, referred to in documents as “dârü'l-jihad ve'l-mujahidin” (the dwelling place of holy war and holy warriors), exhibit these steps as it became a border town in the 18th century. The vizier Kara Mehmet Pasha served in various administrative posts before his last appointment as the guard of the castle of Vidin. This study aims to shed light on his life and the process of confiscating his wealth after his death and measure the impact a bureaucrat made

* Atıf Bilgisi / Citation: Üzden, A. (2024). Vidin Muhafızı Vezir Kara Mehmet Paşa'nın Hayatı, Müsadere Süreci ve Servetinin Analizi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (41), 101-125.

Geliş ve Kabul Tarihleri / Date of Arrival and Acceptance: 05.03.2024 - 04.06.2024

Bu makale Turnitin benzerlik programı ile kontrol edilmiştir. / The article was checked with Turnitin.

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar. / The authors provide the following information.

Araştırma ve Yayın Etiği / Research and Publication Ethics: Bu çalışmada Committee on Publication Ethics (COPE) kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur.

Yazarların Katkı Oranı / Authors' Contribution Rate: Bu makale tek yazarlıdır.

Açıklama / Explanation: Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yeniçağ Tarihi alanında Prof.Dr. Mehmet ÖZ danışmanlığında hazırlanan “XVIII. Yüzyılda Vidin Şehri'nin Askeri ve Sosyo-Kültürel Tarihi (1700-1736)” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü doktora öğrencisi. E-posta: aniluzden@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2231-4302.

on the spatial organization and the lifestyle in the private and public spheres of his administrative district. Utilizing archival documents from the Ottoman Presidency Archives (Bâb-ı Defteri Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği), registers and documents from the Topkapı Palace Museum Archives and the Vidin Şer'iyye registers we have tried to draw some conclusions about the social, economic and cultural history of the Ottoman Empire using the acts and deeds of a high-ranking administrator.

Keywords: Vidin, Ottoman Empire, border, inheritance, confiscation.

Giriş

Osmanlı Devleti, Vezir Kara Mehmet Paşa'nın göreve başladığı yıllarda zor bir süreçten geçmektedir. 1683'te başlayan ve nihai olarak mağlubiyetle sonuçlanan savaşlar neticesinde, 1699 Karlofça ve 1700 İstanbul Antlaşmaları imzalanarak toprak kayıpları yaşanmıştır. Osmanlı Devleti, bu mağlubiyetten sonra kaybettiği bölgeleri geri alma stratejisi geliştirmiştir. 1718 Pasarofça Antlaşması ile ortaya çıkan manzara karşısında ise sınır bölgelerinin tahkim edilmesine öncelik vererek topraklarını savunma anlayışına göre hareket etmiştir.

Vezir Kara Mehmet Paşa, toprak kayıplarının yaşandığı ve sınırda yeni askeri stratejilerin geliştiği bir dönemde Osmanlı Devleti'ne vezir rütbesi ile hizmet etmiştir. Kısa aralıklarla çok çeşitli bölgelerde vali ve muhafız olarak görev almıştır. Vidin, 1717 yılından itibaren Habsburg sınırında bir savunma merkezi haline gelmiştir. 1720 yılında serhat şehri Vidin'e muhafız olarak atanan Paşa, vefat ettiği 1722 yılına kadar burada görev yapmıştır. Vidin'de görev yapması, onun yönetim gücü ve askeri yeterliliklerinin üst düzeyde olduğunun göstergesi sayılabilir.

Muhallefat ve terekelerde Osmanlı maddi kültürü hakkında kıymetli bilgiler bulunması sebebiyle sosyal, iktisadi ve kültürel anlamda tarih araştırmalarında önemli kaynaklardır. Bu kayıtlarda ölen bir kişinin mesleği, vefat şekli, aile fertleri, mal ve eşyalarının niteliği ile değeri, alacak-verecek durumlarına kadar önemli veriler bulunmaktadır. Müsadere olayı ile birlikte değerlendirildiğinde devletin uyguladığı prosedür, müsadere işlemine yönelik hassasiyetler ve kaygılar ile titiz bir çalışmanın nasıl yürütüldüğü de takip edilebilmektedir.

Muhallefat ve tereke kayıtlarının sunduğu zengin veriler ışığında çok çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Bir şahsın hayatı hakkında bilgi verilerek servet dökümlerinin transkribe edildiği (Afyoncu, 2004, ss. 349-362; Aygün, 2009, ss. 39-77; Cezar, 1977, ss. 41-78; Fekete, 1979, ss. 457-480; Gök, 2020, ss. 23-57; Gökpınar, 2022, ss. 130-150; Gökpınar, 2023, ss. 249-279; Karaçay Türkal, 2019, ss. 283-295; Karaçay Türkal, 2021, ss. 213-237; Oğuz, 2010, s. 91-100; Öztürk ve Sürmen, 2021, ss. 25-44; Öztürk, 2008, ss. 9-50; Telci, 2007, ss. 145-166; Yazıcı, 2021, ss. 335-353; Yıldız, 2012, ss. 67-106); eşyalardan hareketle yaşanan ortam hakkında çıkarımların yapıldığı çalışmalar (Karataş, 1999, ss.

317-328; Oral Patacı, 2016, ss. 327-354; Özlü, 2005, ss. 207-232; 2006, ss. 103-142; Öztürk, 2008, ss. 249-282) bilgi ile donatılmış olması açısından önemlidir.

İktisadi ve sosyal alanlarda servet dağılımlarından hareketle kent ve bölgesel karşılaştırmaların yapıldığı araştırmalar¹ (Canbakal ve Filiztekin, 2021, ss. 94-127; Canbakal, 2009a; Canbakal, 2021, ss. 325-270; Establet ve Pascual, 1992, ss.373-393; Establet ve Pascual, 2002, ss. 301-319; İnalçık, 1953, ss. 52-75) ile belgelerin özellikleri, sınırlılıkları ve literatür araştırmalarını ortaya koyan çalışmalar mevcuttur (Barkan, 1966, ss. 1-449; Bozkurt, 2013, ss. 193-229; Bozkurt, 2023, ss. 201-240; Canbakal, 2009b, ss. 1-7; Yıldız, 2023, ss. 155-195).

Bu çalışmada ağırlıklı olarak muhalefat kayıtları temelinde Vezir Kara Mehmet Paşa'nın hayatı, mal varlığının müsadere süreci, problemler, giderler, borçlar ve ilişkiler ağı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Serhat bölgesindeki bir Paşa'nın mal varlıkları ve özel eşyaları ile şehirde onun öncülüğünde meydana gelen gelişmeler incelenmiştir.

Paşa'nın Vidin ile İstanbul'da ayrı ayrı satılan silah aletleri, at koşum takımları, giyim ve ev eşyalarından, Vidin'de kurduğu kütüphanedeki kitaplarına kadar zengin veriler sunan mal ve eşyaları tespit edilmiştir. Muhalefat kayıtlarındaki malzemeler, kullanım alanları ve türlerine göre kategorize edilmiştir. Bu kategoriler esas alınarak tüm varlıklarının değerleri ortaya çıkarılmış, muhalefat içerisindeki payları tespit edilerek servet analizi yapılmıştır.

Vezir Kara Mehmet Paşa ile aynı statüde olan ve yaklaşık olarak aynı dönemde görev yapan devlet adamlarının muhalefatları karşılaştırılmıştır. Böylece, XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti'ndeki kültürel, iktisadi ve sosyal hayata dair çıkarımlarda bulunulmuştur.

1. Vezir Kara Mehmet Paşa'nın Hayatı

Vezir Kara Mehmet Paşa, İstanbul doğumludur. Amcazade Hüseyin Paşa'nın kethüdâsı Hacı İsmail Ağa'ya kethüdâ olmuştur. Sonrasında vezir rütbesinde bir vali olarak görev yapmaya başlamıştır. Oğulları ricalden Mustafa ve Mahmut Bey'lerdir (BOA, MAD.d. 3133; Mehmed Süreyyâ, 1996, s. 1058).

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren vali kadrolarının artmasına nazaran yeni bölgelerin açılmaması, valilerin görev sürelerini kısaltmıştır. XVII. yüzyılda özellikle nüfuzlu kişilerce desteklenen şahıslar valiliğe atanabilmiştir (Kunt, 1975, s. 122). Eyalet ve sancak sayısının aynı kalması neticesinde beylerbeyine tahsis edilen eyaletlere vezirler, sancaklara ise beylerbeyleri tayin edilmiştir

¹ 673546 numaralı TÜBİTAK projesinde 11.000 terekenin nicel analizini kapsayan veri tabanı oluşturulmuştur (Canbakal, 2012, s. 7). 108K034 numaralı TÜBİTAK projesi ile 4.000 civarı terekenin eklenmesi planlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. <https://myweb.sabanciuniv.edu/hcanbakal> (Erişim Tarihi 08.02.2024).

(Kılıç, 1997, s. 3; Uzunçarşılı, 1988, s. 196). Her yıl yapılan tevcihatten dolayı, diğer valiler gibi Vezir Kara Mehmet Paşa'nın da sık sık görev yeri değişmiştir.

XVIII. yüzyılda serhat kalelerine vezir rütbesinde muhafız paşalar atanmaya başlamıştır. Bu durum, Avusturya ve Rusya tehditleri doğrultusunda sınır kalelerini yüksek savunma anlayışı ile yönetebilme çabasıdır (Engin, 2022a, ss. 217-221). Muhafız paşalara beylerbeyliği veya sancakbeyliği verildiği takdirde sınırdaki bir kalenin muhafızlığı şart koşulmuştur (Engin, 2022b, s. 250).

Kara Mehmet Paşa, 1698 yılı Ekim/Kasım ayında (Rebî'ülâhir 1110) vezir unvanı ile Mısır Valisi olmuştur (BOA, A.DVNSMHHM.d., 110, h.2424; Mehmed Süreyyâ, 1996, s. 1058). Bu görev esnasında sabık Mısır Valisi'nin zimmetine geçirdiği meblağın tahsil edilmesi meselesi, Paşa'yı oldukça uğraştırmıştır (BOA, A.DVNSMHHM.d., 111; 382-383-391-393-395.). Mayıs/Haziran 1704'de (Muharrem 1116) bu görevden azledilmiştir (Mehmed Süreyyâ, 1996, s. 1058). Eşyaları, "Âsitâne"ye gönderildikten sonra "bade'l-mezat" satılarak elde edilen meblağ, Enderun Hazinesi'ne teslim edilmiştir (BOA, D. BŞM.MHF. 11-8; İE.ML.112-10642).

1706 yılında göreve geri dönüp Karesi, 1708'de Sayda, İnebahtı ve 1710'da Rumeli Valisi olarak hizmetlerine devam etmiştir (Silahdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, 2018, ss. 836, 875, 896; Mehmed Süreyyâ, 1996, s. 1058). Kırım Hanı'nın, 15 senedir Özi eyaleti mutasarrıfı Vezir Çerkes Yusuf Paşa'yı padişaha şikâyet etmesi üzerine 1710 yılı Kasım ayında Vezir Mehmet Paşa'ya Özi eyaleti verilip kendisi Bender Muhafızı olarak görevlendirilmiştir (Silahdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, 2018, s. 908). Paşa'dan, Ruslar ile yapılan Prut Savaşı'nın kazanıldığıının ahaliye duyurulması ve barış hükümlerinin uygulanması istenmiştir. 1709'da Osmanlı Devleti'ne iltica ederek Bender'de ikamet eden İsveç Kralı XII. Karl'ın memleketine dönmesi meselesi, Paşa'nın ilgilendiği önemli konular arasındadır (BOA, A.DVNSMHHM.d., 119, h.48, 149, 173, 248, 275).

1711'de ikinci kez Mısır'a ataması çıktığında öncelikle İstanbul'a gitmiştir (BOA, A.DVNSMHHM.d., 119-322).² Merkeze Mısır Valisi Veli Paşa'dan hoşnut olduğu bildirilince atama iptal edilmiş, kendisine Şam-ı Trablus Eyaleti tevcih olunmuştur (Silahdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, 2018, s. 925). 1713 yılında Adana valisi olmuş, Avratahası Kalesi dizdarlığına iltimas ile tayin ettiği Hasan'ın halka zulmettiği tespit edilince görevden alınacağı ve dizdarların uygun kişilerden seçilmesi gereği bildirilmiştir (BOA, A.DVNSMHHM.d.,120, h.780). 1714 yılında Sakız Adası'na sonrasında Azak Kalesi'ne tayin edilmiş; 1717'de Kandiye'de,

² "Mâh-ı mezbûrun yirmi sekizinci çehar-şenbih gün Vâli-i Mısır Vezîr Veli Paşa âzî olup yerine Bender Muhâfızı olan Özi Beylerbeyisi Vezîr Kara Mehmed Paşa ikinci def'â hâkim-i Mısır olup, mîrî kalyon ile gitmek üzere İstanbul'a gelmek fermân olundu." (Silahdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, 2018, s. 924).

1718'de tekrar Sakız Adası'nda görevlendirilmiştir (BOA, A.DVNSMHHM.d.122, h.265-466; d.127, h.1207).

7 Eylül 1719 (22 Şevvâl 1131) tarihinde Tırhala ve Köstendil sancaklarına, Vidin³ muhafızlığı şartıyla tayin edilmiştir (BOA, A.DVNSMHHM.d.,129, h.378). Kendisine Eflak cizyesi malından aylık 500 kuruştan 6.000 kuruş senelik has verilmiştir (BOA, C.AS. 1067-46978). Hasların az olması ve Vidin Kalesi'nin "serhad bir mahal" olması sebebiyle 18 Ağustos 1721'de (7 Şevvâl 1133) 6.000 kuruş zam yapılarak maaşı senelik 12.000 kuruş olmuştur (BOA, C.AS. 727-30519).

Pasarofça Antlaşması'ndan sonra serhat bölgesinde olan Vidin Kalesi'nin tamiri, Paşa'nın ilgilendiği en önemli meseledir (Ivanova, 2002, s. 205). Yazdığı arzda, tamir için Donanma-yı Hümâyûn askerine ihtiyaç duyulduğunu belirtmesi üzerine Kapudan Paşa başarda ve yedi kıt'a çekdiri ile görevlendirilmiştir (Silahdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, 2018, s. 1113). 23 Mart 1721'de (24 Cemâziye'l-evvel 1133) kale mimarı Mustafa'ya Hazîne-i Âmire'den karşılanan günlük beş kuruştan 100 günlük 500 kuruşun verilmesi için hüküm yazılmıştır. 18 Eylül 1721'de (26 Zi'l-kâde 1133) yeniçeriler gibi cebecilere de kalede kışlak yapılması emredilmiştir (BOA, AE.SAMD.III, 140-13612; 120-11851). 11/20 Kasım 1721'de (evâhir-i Muharrem 1134) tamir için Anadolu sancaklarındaki zuema ve tımar erbabı, "Düstûr-ı mükerrer müşîr-i müfahham nizâmü'l-âlem Vidin Kal'ası Muhâfızı Vezîr Mehmed Paşa Hazretlerinin" emrinde görevlendirilmiştir (BOA, A.DVNSMHHM.d., 130, h.714-729)⁴. Vidin Kalesi'ne Erçar'daki kalenin taşlarını naklettirerek burayı Rumeli'nin en büyük kalelerinden biri haline getirmiştir (Ertaş, 2005, ss. 249-250).

Paşa, 16/26 Şubat 1722'de (evâsıt-ı Cemâzi'l-evvel 1134) eceliyle "bî-emrillahi teâlâ" vefat etmiştir (BOA, A. DVNSMHHM.d.130, h.898). Vidin'e vali olarak önce Niş Muhafızı Osman Paşa'nın damadı Mehmet Bey sonra Vezir İbşir Hüseyin Paşa atanmıştır (BOA, C.AS. 44-2039;93-4283).

2. Müsadere Süreci, Problemler, Borçlar ve İlişkiler Ağı

Müsadere kelimesi, "sudûr" kökünden türetilmiş olup ısrarla istemek anlamına gelmektedir. Uygulamada, kamu görevlilerinin uygunsuz şekilde elde ettikleri kazançlara karşı tüm mallarının devlet tarafından alınmasıdır (Tomar, 2006, s.

³ M.Ö. I. yüzyılda kurulduğu düşünülen Vidin, Tuna Nehri kenarında bulunmasından dolayı Roma döneminden itibaren bir ticaret ve kale şehridir (Kayapınar, 2015, ss. 68-69; Herbert, 1896, s. 2). 70x72 metre ebadındaki kale, hendekle çevrelenmiştir (Kiel, 2013, s. 103). Vidin, 1396 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Gradeva, 2004, s. 108).

⁴ Bu sancaklar; Kütahya, Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamid, Teke, Karahisar-ı Sahib, Kastamonu, Hüdavendigar, Ankara, Kengri, Karesi, Sultanönü, Bolu, Akşehir, Kırşehir, Konya, Aksaray, Niğde, Adana, Alaiye, Tarsus, Sis, İçel'dir.

65; Ünal, 1987, ss. 101-102). II. Viyana bozgunundan sonra hazineye gelir sağlamak amacıyla müsadere uygulamasında büyük bir artış görülmüştür (Öğün, 2006, ss. 67-68).

Muhallefat, sözlükte “geride kalan, geride bırakılan” anlamında olup tereke ve metrukât kelimeleri ile birlikte kullanılmaktadır (Özcan, 2005, s. 405). Tereke ve muhallefat uygulamalarındaki yöntem ve süreç birbirinden farklıdır. Tereke, miras ile ilgili kayıtları kadı sicillerinde ihtiva etmektedir. Muhallefat, müsadere sonrası idari bir tasarruf olup kayıtları, Osmanlı merkez maliye bürokrasisinin evrakları arasındadır (Bozkurt, 2013, s. 194). Bu kayıtların mal varlıklarını eksiksiz bir şekilde yansıtmaya güç olsa da kişinin yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıklarına yönelik değerlendirme yapılmasına imkân sağlamaktadır (Paltacı, 2016, s. 335).

Vezir Kara Mehmet Paşa'nın vefatının ardından İstanbul'dan Vidin kadısı, defterdârı ve yeniçeri ağasına Paşa'nın tümmenkul ve gayrimenkullerinin zapt ve defter edilmesi emredilmiş, bu malların devlet hazinesi için alınacağı belirtilmiştir⁵. Muhallefatın tespiti için Der-saâdet'ten mübaşir olarak Dergâh-ı Âli kapıcıbaşlarından⁶ Halil görevlendirilmiştir⁷. Paşa'nın kethüdâsı, kapıcılar kethüdâsı, hazinedârı, mühürdârı, silâhdârı ve eşyasını bilenlerden farklı yerlerdeki mallarının sorulması, kesinlikle telef edilmemesi ve saklanmaması şeklinde uyarılarda bulunmaktadır⁸. Vidin Kalesi tamiri için verilen paranın

⁵ “Vidin Muhâfazasında me'mûr olan -dâme ikbâlühü-ve kıdvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl ve'l-keâm Mevlânâ Vidin Kâdısı-zîde fazlühü ve kıdvetü'l-emâcîd ve'l-â'yân Vidin Defterdârı (boş) Vidin'de Dergâh-ı Mu'allam Yeniçeri Ağası olan (boş) zîde mecdühüma tevkî'-i refî'-i hümâyûnum vâsıl olunmağın ma'lûm ola ki...”, “...müteveffâ-yı mezbûrun nukûd ve emlâk ve eşyâ ve emvâl ve devvab ve mevâşi ve bi'l-cümle resm-i mâl itlâk olunur her nesi var ise zabt u tahrîr-i defter ve mîrî için ahz u kabz olunmak lâzım gelmeğın...” (VDŞ. 305, s. 47).

⁶ Kapıcılar kethüdâsından sonra kapıcıların ikinci âmiri, kapıcıbaşılardır. Saraydan taşradaki vezirlerle ulaştırılması gereken önemli emirleri kapıcıbaşılar götürmüştür (Özcan, 2001, s. 346).

⁷ “Dersaâdet'ten mübaşir tâyin ve irsâl olunan kıdvet'ül-emâcîd ve'l-â'yân Dergâh-ı Âli Kapucubaşılardan Halil -zîde mecdühü- varduğu gibi müteveffâ-yı mûmâileyhin nukûd ve eşyâ ve devvab ve mevâşi ve gulâm ve cevârî ve sâir bi'l-cümle resm-i mâl itlâk olunur her ne var ise mübaşir-i mûmâileyh mârifeti ve mârifet-i şer'le ve cümle mârifetle ihtimâm ve bir hılâli ketm ve mahfî olunmamak şartıyla tahrîr ve defter için mübaşir-i mûmâileyh ahz u kabz ve mahfûz mahâlde hıfz ettirilüp...” (VŞS. 305, s. 47).

⁸ “...olmağla taşrada bazı mahalleri olan emlâk ve eşyâ ve nukûdu kendülerinden suâl ve tefâhhus olunmak için müteveffâ-yı merkumun kethüdâsı ve kapucular kethüdâsı ve hazinedârı ve mühürdâr ve silâhdâr ve sâir eşyâsına karışanlar dahi bir mahâle almayup bu taraftan fermân-ı âlişanım varınca alkonulup el-hâsıl müteveffâ-yı mûmâileyhin bi'l-cümle nukûd ve eşyâsından bir hılâli ketm ve mahfî ve zâyî' ve telef eyledikleri mesmû'-ı hümâyûnum olur ise...” (VŞS. 305, s. 47).

(kuruşların), hazırlanan eşya ve defterlerin bir önce İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir⁹.

“Cânib-i mirîden” Kapıcılar Kethüdâsı¹⁰ Mehmet eliyle gönderilen 8.333 kuruştan hiçbir masraf yapılmamasına rağmen meblağın yeri tespit edilememiştir. Kapıcılar Kethüdâsı, Paşa'nın zimmetinde bulunan meblağın bu para (kuruşlar) olduğunu iddia etse de özlerinin birbiriyle çelişkili olduğu anlaşılmıştır. Paranın (kuruşların) kendisinde bulunduğu kanaat getirilmiş, karşılığında malları müsadere edilerek kayıp karşılanmıştır (BOA, D.BŞM.MHF. 16-31; VŞS. 305, s. 49).

Paşa'nın şahıslar yerine sadece yeniçeri orta sandıklarından borç aldığı görülmüştür¹¹. Merkez, borçların “huzur-ı şer’de şuhûdü’l-‘udûl” ile yani kadı huzurunda adil şahitler önünde ispatına istinaden ödenmesini istenmiştir (BOA, C. AS. 558-23439; BOA, D..BŞM.MHF. 16-32).

⁹ “...kale-i mezbûrin binâsı mesârifîçün bu taraftan ber vech-i nukûd Kapucular Kethüdâsı Mehmed yediyle gönderilen 8333 guruş ile 5000 guruşluk bir kıt’a...”, “...mesârifîçün gönderilen ol mikdâr akçeden şimdiye değin bir akçesi mesârif olunmayı pmevcûd olduğu ilam olunmağın...” (VŞS. 305. s. 47).

¹⁰ Taşrada bulunan veziriazam ve divan üyelerine padişah emirlerini ulaştırır ve Dîvân-ı Hümâyun’dan sorumludur. Kapıcıların en büyük âmiridir (Özcan, 2001, s. 345).

¹¹ Osmanlı askeri teşkilatında yeniçeriler 196 orta (bölük) olarak cemaat, sekban ve bölüklüler olarak üç ana kategoriye ayrılmaktadır (Uzunçarşılı, 1988, ss. 155-156). Yeniçeriler, orta sandıklarında dayanışma ve ocağın ihtiyaçları için ücretlerini biriktirmektedir. Bu sandıklar zamanla beylerbeyi ve sancakbeylerinin de borç alabilecekleri bir fon haline gelmiştir (Gül, 2020, s. 762).

Tablo 1. Orta Sandıklarından Alınan Borçlar

Talep Eden	68. Cemâ'ati ortası	39. Cemâ'ati ortası	Vidin muhafazasındaki yamakândan	98. Cemâ'ati ortası
Borç Alınma Zamanı (Vefatından Önce)	5 ay	6 ay	7 ay	2 ay
Borç Miktarı (Guruş)	1500	290	1442,5	800
Şuhûdü'l-'udûl	Mustafa Bey El-hac Ahmed bin Abdullah Hasan Beşe bin Ahmed	Yeniçeri İbrahim Efendi Vezîr-i Müşârünileyhin Kethüdâsı Ahmed Ağa	Vezîr-i Müşârünileyhin Hazînedârı Hüseyin Ağa bin Ömer Silahdârı Ahmed Ağa İbn Mehmed Mühürdârı Mustafa Ağa bin Mehmed Hazîne Kâtibi Salih bin Mehmed	Vezîr-i Müşârünileyhin Hazînedârı Hüseyin Ağa bin Ömer Silahdârı Ahmed Ağa bin Mehmed Mühürdârı Mustafa Ağa bin Mehmed Hazîne Kâtibi Salih bin Mehmed
Şuhûdü'l-Hâl	Fahrü'l-akrânÂdem Efendi İmâm-ı Vezîr-i müşârünileyh Fahrü'l-emâsil kudretli Ahmed Ağa Kethüdâ-yı Vezîr-i müşârünileyh Fahrü'l-kitâb kudretli Mehmed Efendi Kâtib-iDîvân İbrahim Ağa Muhzır-ı Vezîr-i müşârünileyh Ali Ağa bin Mehmed El-hac Ahmed bin Ali	Fahrü'l-akrânÂdem Efendi İmâm-ı Vezîr-i müşârünileyh Fahrü'l-kitâb kudretli Mehmed Efendi Kâtib-iDîvân İbrahim Ağa Muhzır-ı Vezîr-i müşârünileyh Ali Ağa bin Mehmed El-hac Ahmed bin Ali ve gahrihûm	Fahrü'l-emâsil kudretli Ahmed Ağa Kethüdâ-yı Vezîr-i müşârünileyh Fahrü'l-kitâb kudretli Mehmed Efendi Kâtib-i Dîvân İbrahim Ağa Muhzır-ı Vezîr-i müşârünileyh Ali Ağa bin Mehmed El-hac Ahmed bin Ali	Fahrü'l-emâsil kudretli Ahmed Ağa Kethüdâ-yı Vezîr-i müşârünileyh Fahrü'l-kitâb kudretli Mehmed Efendi Kâtib-i Dîvân İbrahim Ağa Muhzır-ı Vezîr-i müşârünileyh Ali Ağa bin Mehmed El-hac Ahmed bin Ali

Davalar görüldükten sonra davacılara 4.032 buçuk kuruş tamamen ödenmiştir. Paşa'nın yakınındaki devlet adamlarının şahit olarak gösterilmesi, mahkemenin davacılara olan güven duygusunu geliştirmesi açısından önemlidir.

3. Vezir Kara Mehmet Paşa'nın Muhallefatı ve Servet Analizi

Vezir Kara Mehmet Paşa'nın taşınabilir mallarının “ahz u kabz” edilip İstanbul'a nakledilmesinden sorumlu, Kapıcıbaşı Halil Ağa'dır. Vidin'deki eşyaların satılabilmesi için çarşıda tellal ile duyurulan bir müzayede düzenlemiştir¹².

Mayıs/Haziran 1722 (Şa'bân-ı Şerîf 1134) tarihli defterde eşyanın yalnızca adetleri belirtilmiştir¹³. Kapıcıbaşı Halil Ağa eliyle İstanbul'a getirilip Başbâki Kulu ve Maliye Tezkirecisi marifetiyle gelen eşyalar yazılmış ve Başbâki Kulu Muhsin Emin Ağa tarafından Enderun Hazinesi'ne teslim edilmiştir¹⁴.

1722 Eylül/Ekim (Zil'hicce 1134) tarihli belgede satılan eşyaların sadece adetleri,¹⁵ Ocak/Şubat 1723 (Rebî'ü'l-âhir 1135) tarihli defterde eşyaların fiyatları belirtilmiştir¹⁶.

Paşa'nın mal varlığı; 2001 adet “zencereklü mürûr-ı İslâmbol” altını 6.666, 2 sülüs ve 154 adet Venedik altını 500 buçuk, Vidin'de satılan eşyalardan 4.907, Kethüdâ Mehmet'ten tahsil edilen 1.265, İstanbul'da satılan eşyalar ve gayrimenkullerden 10.154, at ve beygirlerden 273 kuruş ile toplam 28.265 kuruş¹⁷ (3.391.800 akçe) olarak hesaplanmıştır. İstisnalar hariç¹⁸ diğer devlet

¹² “Defter oldur ki Vidin Muhâfızı iken bundan akdem dâru'l-bekâya irtihâl iden merhûm Kara Mehmed Paşa'nın yeniçeri ortalarına olan deyni edâ olup ve naklinde su'ubet olan eşyâsı fûrûht oluna deyü vârid olan fermân-ı âlişân mucibince Kapucubaşı Halil Ağa'nın mârifet-i şer'iyle sük-ı sultânide münâdî yediyle olunup rağbet-i nâs münkatı' olduktan sonra bey' eylediği eşyâdır ki ber vech-i âtî zikr olunur” (BOA. D.BŞM.MHF.16-20).

¹³ “Sâbika Vidin Muhâfızı müteveffâ Vezîr-i Mükerrerem Kara Mehmed Paşa'nın muhallefatı olmak üzere gelip teslim olunan...” (TSMA, D.2365).

¹⁴ “...Vezîr-i Mükerrerem Kara Mehmed Paşa'nın tâyin olan Kapucubaşı Halil Ağa yediyle Âsitâne-i Sâadete gelip Başbâki Kulu ve Maliye tezkirecisi mârifetleriyle ve Kapucubaşı-yı mûmâileyh mârifetiyle gelen eşyâsı defteridir. Fi 4 Şa'bân sene 1134”, “...Başbâki Kulu Muhsin Emin Ağa yediyle gelip dâhil-i Hazîne-i Enderûn-ı Hümâyûna olan eşyâsıdır. Fi 9 Şa'bân 1134” (20-25 Mayıs 1722), (TSMA, E. 224-18).

¹⁵ “Merhûm Kara Mehmed Paşa'nın muhallefatından fûrûht olan eşyâsıdır” (TSMA, E 224-18).

¹⁶ “Ba-fermân-ı hümâyûn mevcûd hazînedden Kara Mehmed Paşa kullarının muhallefatından olmak üzere fûrûht olunan eşyâsıdır” (TSMA, D.2366).

¹⁷ Kuruşun tespit edilebilen rayiç değeri 120 akçedir (Sahillioğlu, 1995, s. 369).

¹⁸ Trabzon valisi Boşnak Yusuf Paşa'nın 1.218.187 akçelik muhallefatı, 7.779.780 akçe borcunu karşılamamıştır. 1728-1730 yıllarında Trabzon valisi Abdurrahman Paşa'nın alacakları tahsil edildiğinde borçları ödenebilmiştir (Gökpinar, 2023, s. 253).

görevlilerinin tespit edilebilen nakdi varlıklarının birbirine yakın olduğu görülmektedir (Gök, 2020, ss. 23-57; Gökpınar, 2022, ss. 130-150; Yazıcı, 2021, ss. 335-353).

Tablo 2. Bazı Muhafızların Muhallefat Değerleri

Vefat Tarihi	İsim ve Görev Yeri	Giderler Harici Nakdi Değer (Akçe Cinsinden)
1684	Halep Valisi ve Estergon Baş Muhafızı Ebubekir Paşa	3.731.076
1716	Şam Valisi Vezir Topal Yusuf Paşa	3.926.000
1722	Vidin Muhafızı Vezir Kara Mehmet Paşa	3.391.800
1735	Diyarbakir Valisi Hüseyin Paşa-zade Sarı Mustafa Paşa	2.424.329

Kethüdâ Mehmet'ten ve Vidin'deki satıştan elde edilen gelirler ile Paşa'nın altınlarının tutarı olan 13.314 kuruş 2 sülüs, borçları ödemek ve nakil masraflarını karşılamak için kullanılmıştır. Vidin Kalesi tamiri için 5.000 kuruş ve İstanbul'a getirilen 3.333 kuruşun Bina Emni Süleyman Efendi'ye verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA, MAD. d.3133; D..BŞM.MHF. 16-38.).

Vidin'den İstanbul'a uzanan yolculuk, 1.110 kuruşa mal olmuştur. Halil Ağa'nın zimmetinde kalan 948,5 kuruştan yol masrafı ödenmiştir. Kalan 161,5 kuruşun 61,5 kuruşu alınmamış, 100 kuruş satılan davarlarının parasından tahsil edilmiştir (BOA, D..BŞM.MHF. 16-38).

Üçüncüoğlu Ömer Paşa, devlet adına topladığı vergilerin büyük kısmını teslim etmeyerek önemli ölçüde servet edinmiştir (Aygün, 2009, s. 73).

Tablo 3. Vezir Kara Mehmet Paşa'nın Muhallefat Analizi

Eşya Türü (Akçe Cinsinden)	İstanbul'da Satılan Eşyaların Değeri	Vidin'de Satılan Eşyaların Değeri	Satılan Tüm Eşyaların Değeri
Gayrimenkuller	390.000 31%	144.000 24%	534.000 29%
At Koşum Takımları ve Araba Malzemesi	297.685 24%	131.648 22%	429.333 23%
Ev Eşyası ve Kitaplar	197.297 16%	135.951 23%	333.248 18%
Silahlar ve Askeri Malzemeler	162.349 13%	3.720 1%	166.069 9%
Giyim Eşyası	84.658 7%	77.893 13%	162.551 9%
Kumaş	86.493 7%	25.770 4%	112.263 6%
Atlar ve Beygirler	32.760 3%	69.900 12%	102.660 6%
TOPLAM	1.251.242 100%	588.882 100%	1.840.124 100%

Muhallefat kayıtları, Tablo 3'de yedi kategori halinde değerlendirilmiştir. Gayrimenkullerin değerleri fazla olmakla birlikte at koşum takımları ve askeri malzemeler, yüksek bir değere sahiptir. Hizmetlileri ile birlikte konaklayan Paşa'nın ev eşyası, en yüksek üçüncü orana sahiptir. Tablo 3'e ait kalemlerin detayları, muhallefat kayıtlarından örnekler ile açıklanacaktır.

3.1. Gayrimenkuller

Vezir Kara Mehmet Paşa'nın Vidin muhafızlığı esnasında tasarrufunda bulunan iki ev tespit edilmiştir. Vidin'de Mehmet Bey Mahallesi'ndeki bir adet hanenin değeri ile 78.000 akçe, Mezid Bey Mahallesi'ndeki bir adet hanenin değeri 42.000 akçedir. Tuna sahilinde bulunan birkaç oda ile bahçenin tutarı 24.000 akçedir (BOA, D.BŞM.MHF. 16-20).

İstanbul'da bulunan yapıların harap olduğu iki arsanın ölçümünü yapmak üzere Mimar Ağa görevlendirilmiştir¹⁹. Avret Pazarı civarında duvarları yıkılmış, menzilin (ev) içi, hamamı ve mahzeni harap, havuz ile sınırlı olan arsa dâhili

¹⁹ "Mütefevvâ Kara Mehmed Paşa'nın Âsitâne'de mutasarrıf olduğu arsaları mi'mâr ağa mârifetiyle muhâsebe olunmağla mi'mâr ağa müfredât defteridir", "...iki adet menzillerin arsa-yı hâliyâları vech-i meşrûh üzere mesâha olduğuna..." (BOA, MAD.D. 3133. s. 100).

3.300, hârici 3.200 zirâ²⁰ olmak üzere toplam 6.500 zirâ' ölçülmüştür. Her zirâ' 60 akçeden hesaplanarak toplam 3.250 kuruş tutmaktadır²¹.

Diğer arsa 1.730 zirâ', yapılar 342 zirâ' ile toplam 2.072 zirâ'dır. Horhor Çeşmesi iken yanmış olan menzilin etrafı taş, duvarları ve mutfığı harap, hamamı tahtânîdir. Bu arsa, Paşa'nın oğulları Mahmut ve Mustafa'nın tasarrufundadır²².

3.2. At Koşum Takımları ve Araba Malzemesi

Paşa'nın at-koşum takımları arasında raht²³, rikab²⁴, rişme²⁵, eyer, terki²⁶, kesme²⁷, tapkur²⁸, bilan²⁹ gibi eşyalar bulunmaktadır. Rahtlar has yünden dokunan çuka³⁰, kısrak, haydari, çapkun, rikab, kemer raht³¹ olarak karşımıza çıkmaktadır. Yıldızlı ve sim süslemeler ile cedid ve def'a olarak rahtların yenilik durumu da belirtilmiştir. Yıldızlı kebir sim kemer raht ve yıldızlı sim rikab raht oldukça değerlidir.

Kesmeler daha çok çuka üzerine kırmızı, mor, yeşil renklerde sıрма işlemeli ve gül motifli olarak ön plana çıkmaktadır. Bir adet mercan saçaklı üç güllü kırmızı çuka kebir, badizuhri çuka üzerine sıрма işleme, kırmızı çuka üzerine şatır kuşağı sıрма işleme, kırmızı çuka üzerine sıрма işleme müstâ'mel (kullanılmış), def'a kırmızı çuka sırmalı müstâ'mel sagir, yeşil çuka üzerine kılбудan (gümüş ve altın işlemeli iplik) işleme müstâ'mel, köhne mor çuka sırmalı sagir, kırmızı kebir, al çuka kılбудan işleme bargir kesmelerinin toplam değeri 112.115 akçe olarak en yüksek değere sahiptir.

²⁰ “Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan bir uzunluk ölçüsüdür.” (Devellioğlu, 2020, s. 1385).

²¹ “Avret Pazarı kurbunda muhterik etrâf-ı duvarları münhedim ve derûnunde harâb fevkânî hamam ve tahtânîsi harâb mahzen ve harâb havuz ile mahdûd” (BOA, MAD.D. 3133).

²² “Zikr olan 1730 zirâ' arsa-yı hâliyâ vezîr-i müşârünileyh oğulları Mahmud ve Mustafa Bey mutasarrif olduğu...” (BOA, MAD.D. 3133).

²³ Kayışlı bir eyerden oluşan ve atın baş kısmında kullanılan eşyadır (Sönmez, 2001, s. 21.)

²⁴ At binicisinin ayaklarını koymak için altı düz madeni halkadan oluşan ve binicinin boyuna göre uzayıp kısalabilen bir eşyadır (Dingeç, 2011, s. 13).

²⁵ Atın yönlendirilmesi için çenesinde bulunan game verilen isimdir (Dingeç, 2011, s. 12).

²⁶ Eyerin arka bölümüne bağlanan eşyayı ifade etmektedir (Şemseddin Sami, 2019, s. 1227).

²⁷ Eyerin örtüsüne tapkur adı verilmiştir (Dingeç, 2011, s. 5).

²⁸ Eyerin üzerinden geçirilerek eyeri bağlamaya yarayan eşyadır (Küçükaşlan, 2017, s. 122; Pakalın, 1983, s. 399).

²⁹ Gem takımına verilen isimdir (Sönmez, 2001, s. 21).

³⁰ Has yünden dokunan kumaştır (Şemseddin Sami, 2019, s. 225).

³¹ Atın beli ve göbeğini saran korsedir (Sönmez, 2001, s. 21).

Kılabudanlı çuka, kadife, sim üç güllü eyerler ile birlikte üç adet sim terke birbirini tamamlamaktadır. Kaplan postunun itibar ve zenginliğin göstergesi olarak tören ve merasim gibi özel günlerde eyerlerin üzerine serildiği düşünülmektedir.

3.3. Paşa Sarayı ve Eşyalar

Vidin Muhafızı, Mezid Bey Mahallesindeki harem, arz ve mabeyn odaları ile hamam, mutfak gibi birimlere sahip olan Paşa Sarayı'nda ikamet etmektedir (Aydın, 2015, s. 81). Paşa'nın sarayda çeşitli yardımcıları ve on adet cariyesi bulunmaktadır. Vefatından sonra Hürrem, Nazife, Hüsnüşah, Hanım ve Hatice isimli cariyelerin iki sepet, Saliha, Güliyaz, Ayşe, Ayçe, Hatime isimli cariyelerin ise bir sepet olmak üzere toplam 15 sepet ve on adet yatak gareresi (büyük kıl çuval) İstanbul'a gönderilmiştir (BOA, D..BŞM.MHF.16-38)³².

Pencereler için on adet köhne cam perdesi, köhne telli hatayî zar perde, alaca karazar perdesi vardır. Yerler köhne Selanik kaliçesi (küçük halı) ve köhne kilim ile örtülmüştür. Münakkaş sagır çuka (nakışlı küçük çuha), alaca çuka, müs'tamel çuka kebir ve parça çukadan yapılmış örtü döşemeleri yedi adettir (D.BŞM.MHF. 16-20).

Banaluka³³ ve Kars tarzı çeşitli mihrap ve renklere sahip 16 adet seccade tespit edilmiştir. Beş mihraplı Banaluka köhne seccade, 2.900 akçe ile en yüksek değere sahiptir. Evin aydınlatmasında sim şamdan, beyaz pirinç şamdan, mumlu ağaç kandil, yaldızlı nühas (bakır)fener ve köhne fener bulunmaktadır.

Oturma eşyası olarak sedir ve sedirlerin üzerinde döşemesini oluşturan mak'adlar (minder) bulunmaktadır. Haleb rahtı sedir ve genellikle çukadan yapılmış farklı renklerde 38 adet mak'ad ve bir adet mak'ad saçağı vardır. Beyaz, kırmızı, alaca ve mor renklerde münakkaş, pervazları nefî cedit ve köhne olarak belirtilen mak'ad türleri ile üç adet köhne süzeni ve bir adet yemeni şilte de bulunmaktadır.

Yatak eşyaları arasında kadife Bursa yastığı dikkat çekmektedir. İstanbul'da satılan altı adet müsta'mel kara telli yastık çift 5.040, üç adet müsta'mel sade yastık çift 1.740 ve cedit sade kara telli yastık çift 1.300 akçedir. Vidin'de 17 adet müstâ'mel kadife Bursa yastığı, 12 adet müstâ'mel telli hatayî yastık, 11 adet müstâ'mel kadife Bursa yastığı, 9 adet köhne çuka, yedi adet müstâ'mel çuka, altı adet köhne telli yastık ve baş yastıkları satılmıştır.

Paşa Sarayı'nda 3.070 akçelik sim taraflı zincirli pendül saat, 3.060 akçelik köhne asma saat ve 3.800 akçe değerinde iki adet çalar saat vardır. İngiltere'de

³² "Vidin muhâfızı iken vefât iden Vezir El-Hac Mehmed Paşa Hazretlerinden sefineye vaz' olan câriyelerin sandıkları ve yatak garereleri defteridir."

³³ Bosna-Hersek'e bağlı bir şehir olan Banaluka, işleme sanatında güzel örneklerle sahiptir (Emecen, 1992, s. 51).

Hollandalı bir saat ustası tarafından yapılan pendül saatler, 1716 yılında Fransız elçisi tarafından padişah ve sadrazama hediye olarak getirilmiştir. XVIII. yüzyılda Türk pazarında oldukça hâkim bir seviyededir (Yıldız, 2006, s. 931). Osmanlı toplumunda seçkinler, berberleri konaklarına çağırarak için gerekli olan eşyalara sahiptir. Köhne berber peşkiri, berber taşı, tepsisi, ustura ve tarak bunlara örnektir.

Osmanlı'da kişilerin statüsüne ve alım gücüne göre sofrta malzemeleri çeşitlilik göstermektedir. Yemeklerin hazırlanması için 58 adet vasat sahan, 24 adet sagir (küçük) sahan, dört adet kebir (büyük) sahan, 19 adet sagir tencere, tabe (tava), süzğü, kevgir, havan bulunmaktadır. Beş adet sagir sini, üç adet vasat sini, iki adet kadayıf tepsisi, bir adet yemek tepsisi servis için kullanılmaktadır.

Sofra eşyalarından altı adet billur bardak ve kâse, 24 adet Kütahya kâsesi, altısı Acem olmak üzere 12 adet fağfuri³⁴ kâse, 19 adet Kütahya tabağı ve dördü vasat ve içi şikest (kırık) 29 adet fağfuri sagir tabak ile 19 adet ağaç ta'am (yemek) kaşığı tespit edilmiştir. İçecek servisi için ibrişim ibriği ve Bosnakârî köhne ibrik, süzeni ve bakır su taşı vardır.

35.400 akçe ile en değerli mutfak eşyası yaldızlı sim leğen ve ibrik, el yıkamak için kullanılmaktadır. Havlu olarak dört adet saz telli Mardin makramesi, 38 adet sade makrame, havlu al makramesi, yeşil sandal köhne makramesi, Mısır makramesi kullanılmaktadır. Şerbet için kılâbudanlu köhne şerbet makramesi, 11 adet köhne sade işleme bürüncek (bürümcek/ham ipek) şerbet makramesi vardır.

Yemekten sonra güzel koku için altı adet def'a sim buhurdan ile gülâbdan, 1.325 akçelik simli fağfûri buhurdan, kahve servisi için kahve ibrikleri, kahve askısı, 11 sim fincan zarfı, iki çargül ve bir fincan bulunmaktadır.

3.4. Vidin'de Kurduğu Kütüphane ve Kitapları

XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde Anadolu ve Rumeli'nin şehir ve kasabalarında ümera ve ulemanın çabası ile kütüphaneler kurulmuştur (İpşirli, 2003, s. 331; Erünsal, 2015, ss. 195-196). Müstakil bir binada kurulan ve sadece kütüphane işiyle görevli personelin bulunması ile farklı bir hüviyete sahip Köprülü Kütüphanesi, oldukça zengin bir koleksiyona sahiptir (Erünsal, 2022, s. 257).

Vezir Kara Mehmet Paşa'nın kariyerinde önemli bir yere sahip olan Veziriazam Amcazade Hüseyin Paşa da bir kütüphane kurmuştur. Kütüphanesine birçok kitap bağışlayan Veziriazam Amcazade Hüseyin Paşa'nın terekesinde birçok kitap olduğu görülmüştür³⁵. Vezir Kara Mehmet Paşa, Vidin'de mütevazı bir kütüphane yaptırarak kitaplarını bağışlamıştır (Mehmed Süreyyâ, 1996, s. 1058).

³⁴ "Çin'de Sangh imparatorlarına yapılan porselen" (Şemseddin Sami, 2019, s. 331).

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. (Yıldız, 2012, ss. 67-106).

Tespit edilebilen kitaplar haricinde kütüphane ile ilgili bir malumat bulunamamıştır. Bu durum, Paşa'nın döneme uygun bir şekilde hareket ettiğinin işareti sayılabilir. Yönetici seçkinler, zenginliği nispetinde kütüphaneler kurabilseler de Paşa'nın sınır muhafızıyken şehrin kültürel mirasına yatırım yapması ayrı bir değere sahiptir (Artan, 1999/2000, s. 310).

Tablo 4. Vidin Muhafızı Kara Mehmet Paşa'nın Muhallefatında Bulunan Kitaplar³⁶

Numara	Kitap	Cild	Değer (Akçe)	Türü
1	Kelâm-ı Şerif	1	2.425	Kur'an
2	Mesnevî-i Şerif ³⁷	1	1.505	Tasavvuf
3	Fetâvâ-yı Ebu's-Suûd ³⁸	1	1.530	Fetva
4	Ravzatü'l-Ebrâr ³⁹	1	1.710	Tarih
5	Nefehâtü'l-Üns ⁴⁰	1	1.205	Tabakat
6	Nuhbe Tarihi ⁴¹	1	1.000	Tarih

³⁶ TSMA, D.2366.

³⁷ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin 25.700 beyit ile tasavvuf anlayışını içeren Farsça eseridir (Ceylan, 2004, s. 325).

³⁸ Kanuni Sultan Selim döneminden itibaren otuz yıl şeyhülislâm olarak görev yapan Ebüssuûd Efendi tarafından verilen fetvaların bir araya getirildiği eserdir (Akgündüz, 1995, s. 441).

³⁹ Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin IV. Mehmed'e takdim ettiği, Adem'den 1648 yılına kadar yaşanan olayları içeren umumi bir tarih kitabıdır (Kaya, 2001, s. 382).

⁴⁰ İranlı Abdurrahman-ı Câmî'nin 1478 yılında sûfi tabakat kitabı olarak Farsça yazdığı eserin tam adı *Nefehâtü'l-üns min hazâretü'l-kuds'tür* (Uludağ, 2006, s. 521).

⁴¹ Mehmed b. Mehmed Edirnevî tarafından *Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr* adlı eser, iki cilt halinde yazılmıştır. Eserin ilk telif tarihi, 1617 (1026) yılıdır. I. cilt İslâm tarihi, II. cilt Osman Bey'den itibaren I. Ahmed'in 1026 (1617) vefatına kadar yaşanan olayları kapsayan Osmanlı tarihidir (Sağırılı, 2003, s. 465). Eserin II. cildi, doktora tezinde neşredilmiştir (Sağırılı, 2000, ss. 1-661).

7	İbni Şerîf ⁴²	1	205	Tıp
8	Yûsuf u Züleyhâ ⁴³	1	600	Edebiyat
9	Münşeat ⁴⁴	1	125	Edebiyat
10	Mecmû'a ⁴⁵	1	525	Edebiyat
11	Hikmetnâme ⁴⁶	1	170	Hikmet

Vefat eden kişilerin kitapları, diğer eşyalar ile birlikte müzayedede satılır veya değerli kitaplar, saray kütüphanesine gönderilirdi. Vidin'deki kitaplar, Başbâki Kulu Muhsin Ağa eliyle Enderun Hazinesi'ne teslim edilmiş sonrasında satılmıştır (TSMA, D. 2365-2366; TSMA, E. 224-18). Tespit edilebilen kitaplar, bir yöneticinin sahip olması gereken kitaplar olabileceği gibi Paşa'nın sahip olduğu kitapların türleri hakkında da bilgi vermektedir. Tarih, edebiyat ve dini kitaplar çoğunlukta olup tıp alanında da bir kitap mevcuttur.

Paşa'nın çağdaşlardan 1689 yılında Erzurum Valisi Şahin Mustafa'nın az sayıda kitabı (Karaçay Türkal, 2019, s. 286) 1692-1694 yılları arasında Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın 38 cilt (Karaçay Türkal, 2021, ss 213-237), 1728-1730 yılında Trabzon valisi Abdurrahman Paşa'nın 120 cilt Farsça, 103 cilt Arapça olmak üzere 223 cilt kitabı (Öztürk, 2008, s. 23), 1739-1742 yılları arası Trabzon Valisi Üçüncüoğlu Ömer Paşa'nın terekesinde 89 cilt (Öztürk ve Sürmen, 2021, s. 29) kitabı vardır.

⁴² İbni Şerîf tarafından 15. Yüzyılda sade dil ile halkın faydalanması amacıyla yazılan bir tıp kitabıdır (Tabîb İbn-i Şerîf, 2017, s. 30).

⁴³ Yûsuf ve Züleyhâ kıssasına dayalı olarak yazılan edebî bir eserdir (Koncu, 2013, s. 38).

⁴⁴ Resmî ve özel yazışma, mektuplar, manzum mektuplar, manzumeler, nutuk, makale, arzuhal ve duânâmeleri de içine alan örneklerden oluşmaktadır (Uzun, 2006, s. 18).

⁴⁵ Aynı veya farklı türden seçilmiş çeşitli hacimlerdeki metinlerin ve risâlelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan eserlere denilmektedir. Osmanlı döneminde ilim, edebiyat ve kültür alanında önemli bir telif türüdür (Uzun, 2003, ss. 265-266).

⁴⁶ İbrahim İbn-i Bâli tarafından yazılmıştır. Hayvanlar, günler, aylar, mevsimler, ağaçlar, çiçekler, Arap, Fars, Eski Yunan, Süryani tarihi, Türk ve genel İslam tarihi ile sultanlar, devlet adamları, dünya ve ahiret hayatı gibi ayetler, hadisleri hikmetli kıssalar ve sözler ile desteklenmiştir. 300 sayfalık oldukça hacimli bir eserdir (Şeylan, 2003, ss. 6-7).

Vidin'deki kitap sahipliğini hakkında fikir sahibi olabilmek için 1716-1720 yıllarında Vidin Şer'iyye Sicillerinde bulunan 88 tereke incelenmiştir. "Medine-i Vidin muzâfatından Erçar Palankası" dizdarı iken vefat eden Ahmed'in 27.512 akçelik terekesinde bir adet 81 akçe değerinde Mushâf-ı Şerîf bulunmaktadır (VŞS. 305, ss. 55-56). Mustafa'nın 44.678 akçelik terekesinde 1.200 akçe değerinde Mushâf-ı Şerîf ve 2.800 akçelik İbrahim Efendi'nin terekesinde 500 akçe değerinde Kelâm-ı Şerif vardır (VŞS. 67, ss. 38-40). 8 numaralı sicilde hiçbir kitap bulunmamaktadır (Yazıcıoğlu, 2019, ss. 43-47). Paşa'nın 2.425 akçelik Mushâf-ı Şerîf'i, Vidin sicillerindeki kitaplardan daha değerlidir. XVIII. yüzyılın ilk yarısında Edirne'de Paşa unvanlı terekelerde kitapların değeri, 1.200-8.550 akçe arasında olup Kara Mehmet Paşa'nın kitaplarının toplam değeri, 11.000 akçedir (Oğuz, 2013, s. 199).

Bu kayıtlardan elde edilen veriler ile Vidin'deki kitap sahipliği hakkında kesin bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Nitekim yönetici sınıfa mensup kişilerin reayaya nazaran kitap sahibi olması doğal bir durumdur. Kitapların istinsah yoluyla çoğaltılması, kitap fiyatlarının artmasına neden olmaktadır (Oğuz, 2010, ss. 93-94). Bu tespitler, Paşa'nın kitap sahipliğinin statüsü ve alım gücü ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Vezirlik geleneğinin bir sembolü olarak 6.300 akçelik zincirsiz sim devât (divit) bulunmaktadır (TSMA, D.2366.).

3.5. Silahlar ve Askeri Malzemeler

Ateşli silahlardan; 11 adet boylu çuhadar, boylu taşlıca kavi ve şeşhane boylu tüfekler ile piştovun toplam değeri, 45.025 akçedir. Kesici ve delici alet olarak sim kaplama, nühas kaplı ve dokuz adet sim kaplı köhne topuz; altı adet sim kılıç, nühas, sim kabzalı, ağaç kabzalı sim, yeşim kabzalı sim gaddareler (iki tarafı keskin kılıç), üç keman ve iki deste okun değeri, 16.755 akçedir. Yedi adet siyah gaddare kını ve dört adet köhne sade palaskanın (fişeklik) değeri 120, üç dürbün 2.445 akçedir.

Paşa'nın 12 hazineli çadırları bulunmaktadır. Çadırlar, "hazine" denilen ve belli bir ölçüsü olan kanat bezlerinin sayılarına göre değerlendirilmektedir (Çürük, 1993, s. 162). İstanbul'da satılan çadır 2.160 akçe, Vidin'de satılan üç adet 12 hazineli köhne çadır 3.720 akçedir (BOA, D..BŞM.MHF.16-20). Çadırın dışında köhne ve beyaz olarak tarif edilen çadır sokağının değeri, 1.140 akçedir. Osmanlı'da tuğ, yüksek rütbe sahiplerine ayırım işareti olarak kullanılmıştır. Mirliva ve sancakbeylerine bir, mirmiran ve beylerbeyine iki, vezirlere üç, sadrazama beş tane verilmiştir (Mahmud Şevket, 1983, s. 25). Paşa'nın üç simlice muni tuğ, üç köhne sandal yürük bayrağı, iki sim çavuş çevganı bulunmaktadır.

3.6. Giyim Eşyaları ve Kumaşlar

Osmanlı Devleti'nde kıyafetler cinsiyetin yanı sıra gelenek, görenek, kimlik, maddi kültür, sosyal yapı, zihniyet ve siyasi işleyiş gibi konularda bilgi sağlamaktadır. Osmanlı'da genel olarak bir erkek kıyafeti sırasıyla üst üste giyilen don, çakşır/şalvar, gömlek, entari/dolama, kaftan, kürk ve başlıktan oluşmaktadır. Halk ile elit arasında ise kumaşın kalitesi ve başlık şekli dışında bir fark bulunmamakta, genel olarak aynı kıyafetler giyilmektedir (Argıt, 2015, ss. 230-231).

Paşa'nın alt giyim takımları; 34 adet cedid (yeni) don, 11 adet sade don, 29 adet sade uçkurdur. Bunlar giyildikten sonra çıplak tene gömlek giyilmektedir (Koçu, 1969, s. 124). Paşanın 35 adet yeni gömleği, kılardan kuşağı ve sim çavuş kuşağı vardır. Kış aylarında içlik olarak kullanılabilen zıbun kaftandan sekiz adet müstâ'mel beyaz zıbun vardır. Elvan köhne kemerbend şal ve yıldızlı kebir sim kemeri bulunmaktadır.

Üst giyim kıyafeti olarak pamuktan iki adet kutni (ipekli, eni dar kumaş) entari ve bir adet müstâ'mel alaca bulunmaktadır. Sof ve çukadan yapılmış müstâ'mel şalı, müstâ'mel sof, yeşil çuka kerrakesi (cübbe) vardır. Yeşil, mor, turuncu, kırmızı renklere çukaya kaplı kürkler, lüks giyim malzemesidir. Kakum, sincap, van kedisi, samur gibi hayvanlardan elde edilen kürkler, 46.053 akçedir. 3.300 akçelik boğası kaplı köhne Niş kürkü, 2.950 akçelik yeşil çuka kaplı köhne Rumeli kürkü İstanbul'a gönderilmiştir. İki adet hil'atı, bir adet kuşaklık hil'atı vardır.

Başlık olarak fes ve başlık etrafına sarılan 16 destar, 15 cedid destar, 10 cedid köse destar ve dört köhne işleme destar örtüsü ile müstâ'mel münevveş çuka puşu tespit edilmiştir. Yağmurluk ve başlığı ile köhne kırmızı ve köhne Cezayir ihramı bulunmaktadır. 4.300 akçelik 8-10 cm çapında kuşak veya koyunda taşınabilen yıldızlı hilali koyun saati ile 19 incili tespah, Paşa'nın aksesuarlarıdır (Koçu, 1969, s. 198).

Çuka, kutni, gemesud, hatayî ve parça kumaşlar gibi çeşitli kumaşlar vardır. Vidin'de satılan çukaların değeri, 16.170 akçedir. Bunlar arasında 16 nefîi karasız çuka, 14 Flemenk çuka, yedi beyaz Fransız çuka, dört leylaki çuka, bir kırmızı çuka, parça elvan ve nefîi parça çuka bulunmaktadır. İpekli kumaş hatayîden dokuz frengi siyah telli, üç adet telli, bir yüzü ipekli, bir yüzü pamuklu olan kutniden on adet elvan Haleb kutnisi, iki beyaz ve iki alaca kutni vardır. On adet elvan sade Haleb gemesud bulunmaktadır.

3.7. Atlar ve Beygirler

Atların vücudunda görülen kıl örtüsünün rengine “don” üzerindeki beyaz lekelerle “nişane” denilmektedir (Yılmaz, 2017, s. 250). Paşa'nın doru, kır, al, kula donlarına sahip atları bulunmaktadır. Doru don ile kır don, at popülasyonu içinde en çok rastlanan türlerdir (Yılmaz, 2017, ss. 344-345).

Saraya at temin etmek için müsadere yöntemi kullanılmaktadır (Dingeç, 2020, s. 124). “Sâhib-i devlet efendimizden gelen zülfi siyah” olarak belirtilen yani sadrazam tarafından verilen 12.000 akçelik at, en yüksek değere sahiptir. Zülfi (yelesi) siyah kır at, küçük al at, eşhas kır at, silli kır at, akçakan kula atların toplam değeri, 33.600 akçedir. İstanbul'a getirilmiş atların bir kısmı İstabl-ı Âmire⁴⁷ için alınmış, Başbâki Kulu marifetiyle dokuz at toplam 236 kuruşa satılmıştır (BOA, D. BŞM. MHF. 16-41).

15 beygir, beş adet mükemmel takımlarıyla saka beygirleri, kır koçu beygiri ile def'a kır beygirlerinin toplam değeri, 38.580 akçedir.

Sonuç

Bu çalışmada, XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde görevli Vezir Kara Mehmet Paşa'nın hayatı, müsadere süreci ve muhalefatı incelenmiştir. İlk olarak Paşa'nın hayatı ve kariyeri hakkında bilgi verilmiştir. Dönemin koşulları gereği Vezir Kara Mehmet Paşa'nın da diğer valiler gibi sık sık görev yerinin değiştirildiği tespit edilmiştir. 1718 Pasarofça Antlaşması'ndan sonra iç kaleden bir serhat şehrine dönüşen Vidin'e vezir rütbesinde paşaların atanmasına özen gösterilmiştir. Vezir Kara Mehmed Paşa'nın 1720 yılında Vidin'e görevlendirilmesi, onun başarılı bir devlet adamı olduğunu gösterir niteliktedir. Görevinin ikinci yılında Vidin'de eceliyle vefat etmiştir.

II. Viyana kuşatması sonrasında müsadere uygulamasından elde edilecek gelirler, devlet için oldukça önemlidir. Paşa'nın vefatından sonra mal ve eşyalarında bir kayıp olmaması için merkezden sık sık uyarılar yapıldığı görülmüştür. Müsadere sürecinde Kapıcılar Kethüdâsı Mehmet'in kale masrafları için Paşa'ya gönderilen parayı zimmetine geçirdiği tespit edilmiştir. Bunun üzerine mallarının müsadere edilerek cezalandırılması, merkezin oldukça titiz bir çalışma yürüttüğüne işaret etmektedir. Paşa'nın borç aldığı kişiler, vefatından sonra borçlarının ödenmesini talep etmiştir. Vezir Kara Mehmet Paşa'nın sivillerden ziyade yeniçeri orta sandıklarından borç aldığı belirlenmiştir. Borçlular, şahitler ile birlikte mahkeme önünde alacaklarını talep etmiş ve alacakları eksiksiz bir şekilde tahsil edilmiştir. Borçların tahsili ve İstanbul'a gönderilecek eşyaların yol masrafının karşılanması için bir miktar eşya, müzayede ile Vidin'de satılmıştır. Paşa'nın değerli mal ve

⁴⁷ “Padişah ve saray mensuplarının atların İstabl-ı Âmire'de bulunmaktadır” (Özcan, 1999, s. 204).

eşyaları ile birlikte atları ve kitapları, İstanbul'a gönderilmiş olup İstanbul'da da müzayede ile satışlar gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada Paşa'nın muhallefatı üzerine Vidin ve İstanbul'da satılanlar ile birlikte yedi kategori düzenlenerek oransal bir değerlendirme yapılmıştır. Nakit parası, ev ve mutfak eşyaları, giyim kuşam malzemelerindeki kumaşın dokunduğu yer, rengi, cinsi, silahları, silahlarında kullanılan malzemeler, aksesuarları, gayrimenkulleri, kitapları, cariyeleri, atları olmak üzere arkasında bıraktığı mal ve eşyalardan hareketle Paşa'nın maddi durumu, tüketim kalıpları ve yaşam tarzı değerlendirilmiştir. Tüm muhallefatın değeri, 3.391.800 akçe (28.265 kuruş) olarak hesaplanmıştır. Paşa'nın serveti, çağdaşları ile karşılaştırıldığında birbirlerine yakın değerlere sahip oldukları görülmüştür.

Paşa'nın edindiği gayrimenkuller, muhallefat içerisindeki en yüksek paya sahiptir. Vidin'deki gayrimenkullerin değerleri tespit edilmiştir. İstanbul'dakilerin değerlendirilmesi için Mimar Ağa ölçümleri yapmak üzere görevlendirilmiştir. Vezir rütbesi gereği üç tuğa, silah olarak ateşli, kesici ve delici aletlere sahiptir. At kuşum takımlarından merasimlerde kullanılan kaplan postu, Paşa'nın maddi gücüne işaret etmektedir. Atlarından en pahalısı, sadrazamdan (sâhib-i devlet) gelen at olarak kayıtlara geçmiştir. Değerli görülen atlar, İstabl-ı Âmire için alınmıştır. Pendül saatler, Fransız elçisi tarafından 1716 yılında padişaha ve sadrazama hediye olarak getirildikten sonra Osmanlı pazarına girmiştir. Bu hediyeden kısa bir süre sonra Paşa'nın evinde de bir adet pendül saat bulunması dikkate değerdir.

Çalışmamızda, Paşa'nın hayatı ve muhallefat kayıtlarından hareketle Vidin'in askeri ve kültürel çehresini değiştirme gayretinde olduğu tespit edilmiştir. Balkanlardaki toprak kayıplarının engellemesi için Vidin Kalesi'nin tamir edilmesi, Paşa'nın en önemli görevlerinden biridir. Sahip olduğu tıp, tarih, edebiyat ve dini kitaplar ile bir kütüphanesi kurması, askeri tedbirlerin yanında şehrin kültürel gelişimine katkı sağladığını göstermektedir.

Bu makalede değerlendirilen veriler ile Paşa'nın hayatı, çok yönlü bir şekilde ele alınarak biyografik bilgilerinin bir araya getirilmesine katkı sağlanmıştır. Özel ve kamusal hayatına dair çıkarımlar ile Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyıldaki sosyal, iktisadi ve kültürel tarihine dair bilgiler sunulmuştur. Hiç şüphesiz bunların karşılaştırmalı bir yaklaşımla aynı dönemde farklı serhat şehirlerinde görev yapan paşalar ile iç kesimlerde görev yapanları kapsayan bir çalışmada değerlendirilmesi daha anlamlı sonuçlar çıkarmamızı sağlayacaktır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Ali Emiri, III. Ahmed (AE.SAMD.III): 140-13612; 120-11851.

BOA, Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Muhallefat Halifelîği (D.BŞM.MHF): 11-8; 16-38; 16-41; 16-32.

BOA, Cevdet Askeriye (C. AS): 44-2039; 93-4283; 558-23439; 727-30519; 1067-46978.

BOA, İbnül Emin Maliye (İE.ML):112-10642.

BOA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD): 3133.

BOA, Mühimme Defteri (A.DVNSMHM.d): 110; 111; 119; 120; 122; 127; 129; 130.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA)

TSMA, Defter (TSMA.D): 2365; 2366.

TSMA, Evrak (TSMA.E): 224-18.

Vidin Şer'iyeye Sicili (VŞS) 67-305.

Araştırma ve Kaynak Eserler

Afyoncu, E. (2004). İbrahim Müteferrika'nın Yeni Yayınlanan Terekesi ve Ölüm Tarihi Üzerine. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 15, 349-362.

Akgündüz, A. (1995). Fetâvâ-yı Ebu's-Suûd. *DİA* içinde (C. 12, ss. 441-443). İstanbul: TDV Yayınları.

Argıt, B. İ. (2015). Osmanlı İstanbul'unda Giyim, Kuşam. C. Yılmaz (Ed.), *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* içinde (ss. 230-265). İstanbul.

Artan, T. (1999/2000). 18. Yüzyıl Başlarında Yönetici Elitin Saltanatının Meşruiyet Arayışına Katılımı. *Toplum ve Bilim*, (83), 292-321.

Aydın, M. (2015). *Vidin Kalesi: Tuna Boyundaki İnci*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Aygün, N. (2009). XVIII. Yüzyılda Bir Osmanlı Valisi: Üçüncüoğlu Ömer Paşa ve Muhallefatı. *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 7(7), 39-77.

Barkan, Ö. (1966). Edirne Askerî Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659). *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, III(5-6), 1-449.

Bozkurt, F. (2013). Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11(22), 193-229.

Bozkurt, F. (2023). Tereke Defterlerinin İmkân ve Sınırlılıkları. K. Yıldız (Ed.), *Terekeler Neyi Derler?* içinde (ss. 201-240). İstanbul.

Canbakal, H. (2009a). *17. Yüzyılda Ayntâb: Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Canbakal, H. (2009b). Barkan'dan Bu Yana Tereke Çalışmaları. *Vefatının 30. Yıldönümünde Ömer Lütfi Barkan: Türkiye Tarihçiliğine Katkıları ve Etkileri Sempozyumu* içinde (ss. 1-7). İstanbul.

- Canbakal, S. H. (2012). *Distribution of Wealth in the Ottoman Empire, 1500-1840* (Osmanlı İmparatorluğu'nda Servet Dağılımı, 1500-1840). TÜBİTAK Proje No: 108K034, İstanbul. 06.02.2024 tarihinde <https://pdf.trdizin.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Canbakal, S. H. (2021). *Erken Modern Dünya ve Osmanlı Topraklarında Servet ve Gelir Dağılımı*. U. Karakoç ve A. Y. Kaya (Ed.), *İktisat Tarihinin Dönüşü: Yeni Yaklaşımlar ve Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Canbakal, S. H. *Gender Inequality in OttomanCrete / Osmanlı Girit'inde Cinsiyet Eşitsizliği*. Proj. No. 673546, Supported by TÜBİTAK Devam Eden Proje. 08.02.2024 tarihinde <https://myweb.sabanciuniv.edu/hcanbakal/dataset-veritabani/> adresinden erişildi.
- Canbakal, S. H. ve Filiztekin, A. (2021). Wealth and Demography in Ottoman Probate Inventories: a Database in Very Long-Term Perspective. *HistoricalMethods*, 54(2).
- Ceylan, S. (2004). Mesnevî. *DİA* içinde (C. 29, ss. 325-334). Ankara: TDV Yayınları.
- Cezar, Y. (1977). Bir Âyanın Muhallefatı Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kôr İsmail-Oğlu Hüseyin. *Belleten*, XLI(161), 41-78.
- Çürük, C. (1993). Osmanlılar'da Çadır. *DİA* içinde (C. 8, ss. 162-164). İstanbul: TDV Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2020). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (A. S. Güneçal, Haz). Ankara: Aydın Yayınları.
- Dingeç, E. (2011). 18. Yüzyılın İkinci Yarısında Saray Atlarının Binit Takımları. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(20), 1-20.
- Dingeç, E. (2020). *Osmanlı Sarayında At*. Ankara: AKM Başkanlığı.
- Emecen, F. (1992). Banaluka. *DİA* içinde (C. 5, ss. 49-51). İstanbul: TDV Yayınları.
- Engin, H. (2022a). Osmanlı Serhad Kalelerinin İdaresi: Dizdarlardan Muhafız Paşalara İbrail Kalesi Tatbiki (XVIII. ve XIX. Yüzyıllar). *Near East Historical Review*, 12(2), 209-238.
- Engin, H. (2022b). *Tuna Savunma Hattında Bir Osmanlı İstihkâmı: Askeri ve Mâli Yönleriyle İbrail Kalesi'nin Organizasyonu (1711-1829)* (Basılmamış Doktora Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Edirne.
- Ertaş, M. Y. (2005). *İbrahim Hamdi'ye Göre Silistre'den Vidin'e Tuna Kıyısındaki Osmanlı Şehirleri*. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişleri Bildirileri içinde (ss. 249-250). Eskişehir.
- Erünsal, İ. E. (2015). Osmanlılar'da Kütüphaneler ve Kütüphanecilik. *Milli Eğitim Dergisi*, 208, 194-199.
- Erünsal, İ. E. (2022). Köprülü Kütüphanesi. *DİA* içinde (C. 26, ss. 257-258). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Establet, C. ve Pascual, J. (1992). Damascene Probate Inventories of the 17th and 18th Centuries: Some Preliminary Approaches and Results. *International Journal of Middle East Studies*, 24(3), 373-393.

- Establet, C. ve Pascual, J. (2002). Women in Damascene Families Around 1700. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 45(3), 301-319.
- Fekete, L. (1979). XVI. Yüzyılda Taşralı Bir Türk Efendi Evi (M. T. Gökbilgin, Düz.). *Bellekten*, 43, 457-480.
- Gök, İ. (2020). Diyarbakir Valisi Hüseyin Paşa-zade Sarı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Muhallefatı. *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 23-57.
- Gökpinar, B. (2022). Şam Valisi Vezir Topal Yusuf Paşa'nın Muhallefatı (1716). *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 130-150.
- Gökpinar, B. (2023). Trabzon Valisi Vezir Boşnak Yusuf Paşa'nın Muhallefatı (1704). *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Trabzon*, 249-279.
- Gradeva, R. (2004). Rumeli Under The Ottomans, 15th-18th Centuries: Institutions and Communities. Isis Press.
- Gül, A. (2020). 18. Yüzyılda Yeniçeri Teşkilatı (Basılmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü. Erzurum.
- Herbert, W. V. (1896). *The Chronicles of a Virgin Fortress*. Osgood, McIlvaine&Co., London.
- Ivanova, S. (2002). Widin. *Encyclopedia of Islam* içinde (C. XI, ss. 205-208). Leiden: Brill.
- İnalcık, H. (1953). 15. Asır Türkiye İktisadî ve İctimaî Tarihi Kaynaklar. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15, 52-75.
- İpşirli, M. (2003). Medrese (Osmanlılar'da). *DİA* içinde (C. 28, ss. 327-333). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karaçay Türkal, M.K. (2019). Erzurum Valisi Şahin Mustafa Paşa'nın Muhallefatı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Prof. Dr. Fuat Sezgin Özel Sayısı), 283-295.
- Karaçay Türkal, M.K. (2021). Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın Muhallefatı (1692-1694). *Selçuk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi*, (52), 213-237.
- Karataş, İ. (1999). Tereke Kayıtlarına Göre XVI. Yüzyılda Bursa'da İnsan-Kitap İlişkisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 317-328.
- Kaya, N. (2001). Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi. *DİA* içinde (C. 24, ss. 381-383). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kayapınar, A. (2015). Orta Çağ ve Osmanlı Döneminde Vidin. *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 67-144.
- Kılıç, O. (1997). 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı: Eyalet ve Sancak Tevcihatı. Elazığ: Ceren Matbaacılık.
- Kiel, M. (2013). Vidin. *DİA* içinde (C. 43, ss. 103-106). İstanbul: TDV Yayınları.
- Koçu, R. E. (1969). *Türk Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Yayınları.
- Koncu, H. (2013). Yüsuf u Züleyhâ. *DİA* içinde (C. 44, ss. 38-40). İstanbul: TDV Yayınları.

- Kunt, M. (1975). *Sancağtan Eyaletle 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi* (Basılmamış Doçentlik Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Temel Bilimler Bölümü. İstanbul.
- Küçükaslan, Ö. (2017). Tarama Sözlüğü'nde Hayvan, Hayvancılık ve Veteriner Hekimliğine İlişkin Söz Varlığı. *Turkish Studies (Elektronik)*, 12(9), 89-134.
- Mahmud Şevket. (1983). *Osmanlı Askeri Teşkilatı* (N. Tüsan, S. Türsan, Düz.). Ankara: Ankara Basımevi.
- Mehmed Süreyyâ. (1996). *Sicill-i Osmanî* (N. Akbayar, Haz.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Oğuz, G. (2010) Tereke Kaydından Hareketle Bir Osmanlı Vezirinin 18. Yüzyıl Başlarındaki Yaşam Tarzı: Amcazade Hüseyin Paşa. *Milli Folklor Dergisi*, 11(88), 91-100.
- Oğuz, G. (2013). *Bir Osmanlı Kentinde Taşınır ve Taşınmaz Mal Varlığına Dayalı Servet Analizi: Edirne Örneği* (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Oral Patacı, Ö. (2016). Osmanlı Tereke Kayıtlarının Sanat Tarihi Araştırmaları Açısından Önemine Yönelik Bazı Değerlendirmeler. *OTAM*, 40, 327-354.
- Öğün, T. (2006). Müsadere (Osmanlılarda). *DİA* içinde (C. 32, ss. 67-68). İstanbul: TDV Yayınları.
- Özcan, A. (1999). İstabl. *DİA* içinde (C. 19, ss. 203-206). İstanbul: TDV Yayınları.
- Özcan, A. (2001). Kapıcı. *DİA* içinde (C. 24, ss. 345-347). İstanbul: TDV Yayınları.
- Özcan, T. (2005). Muhallefat. *DİA* içinde (C. 30, ss. 406-407). İstanbul: TDV Yayınları.
- Özlü, Z. (2005). Terekeler Işığında Bolu-Göynük'te Giyim Kuşam. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 12(36), 207-232.
- Özlü, Z. (2006). Terekeler Işığında Göynük'te Konutlarda Mekân Düzenlemesi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, (163), 103-142.
- Öztürk, T. (2008). Trabzon Valisi Vezir Abdurrahman Paşa'nın Muhallefatı (1728-1730). *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 9(18), 9-50.
- Öztürk, T. (2008). Kadı Sicillerindeki Bazı Muhallefatlara Göre Trabzon'da Temizlik ve Vücut Bakım Malzemeleri (1700-1750). *Osmanlı Araştırmaları*, 32(32), 249-282.
- Öztürk, T. ve Sürmen, Y. (2021). Trabzon Valisi Üçüncüoğlu Ömer Paşa'nın (1739-1742) Terekesi ve Muhasebe İşlemleri. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 25-44.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I-II-III*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Paltacı, Ö. O. (2016). Osmanlı Tereke Kayıtlarının Sanat Tarihi Araştırmaları Açısından Önemine Yönelik Bazı Değerlendirmeler. *OTAM*, 40, 327-354.
- Sağırılı, A. (2000). *Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-tevârihve'l-ahbâr'ı ve Târîh-i Âl-i Osmân'ı* (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Sağırılı, A. (2003). Mehmed B. Mehmed Edirnevî. *DİA* içinde (C. 28, s. 465). Ankara: TDV Yayınları.
- Sahillioğlu, H. (1995). Esedi. *DİA* içinde (C.11, ss. 368-369). İstanbul: TDV Yayınları.
- Silahdâr Fındıklılı Mehmet Ağa. (2018). *Nusretname İnceleme - Metin (1106-1133 / 1695-1721)* (M. Topal, Düz.). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Sönmez, E. (2001). *1129/1717 Tarihli Deftere Göre Raht Hazinesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Şemseddin Sami. (2019). *Kamus-ı Türki* (P. Yavuzarslan, Haz.). Ankara: TDK Yayınları.
- Şeylan, A. (2003). *Hikmet-nâme, İbrahim İbn Bâli (Metin-İnceleme-Sözlük)* (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Tabîb İbn-i Şerîf. (2017). *15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf* (M. D. Çekin, Haz.). İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.
- Telci, C. (2007). Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 22(2), 145-166.
- Tomar, C. (2006). Müsadere. *DİA* içinde (C. 32, ss. 65-67). İstanbul: TDV Yayınları.
- Uludağ, S. (2006). Nefehâtü'l-üns. *DİA* içinde (C. 32, ss. 521-522). İstanbul: TDV Yayınları.
- Uzun, M. İ. (2003). Mecmua. *DİA* içinde (C. 28, ss. 265-268). Ankara: TDV Yayınları.
- Uzun, M. İ. (2006). Münşeat. *DİA* içinde (C. 32, ss. 18-20). İstanbul: TDV Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları* (C. 1). Ankara: TTK.
- Ünal, M. A. (1987). Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsâdere. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 49, 95-111.
- Yazıcı, M. (2021). Halep Valisi ve Estergon Baş Muhafızı Ebubekir Paşa'nın Muhallefatı (1684). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(29), 335-353.
- Yazıcıoğlu, S. (2019). *8 Numaralı Vidin Şer'iyeye Sicili'nin Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu (H.1132/M.1719-1720)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Trabzon.
- Yıldız, K. (2023). Terekeler Neyi Derler? Miras Kayıtlarının Taşındığı Miras Üzerine Bir Değerlendirme. K. Yıldız (Ed.), *Terekeler Neyi Derler?* içinde (ss. 155-195). İstanbul.
- Yıldız, M. (2012). Bir Osmanlı Veziriazamının Mal Varlığı: Amcazâde Hüseyin Paşa'nın Muhallefatı. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 26, 67-106.
- Yıldız, N. (2006). Osmanlı İmparatorluğu'nda İngiliz Saatleri ve Topkapı Sarayı Koleksiyonu. *Bellekten*, 70(259), 919-962.
- Yılmaz, O. (2017). Türk At Kültüründe Donlar, Nişaneler, Yürüyüş Çeşitleri ve Geleneksel At Sporları. E. Gürsoy Naskali (Ed.), *At Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

